

РОЗДІЛ IV

Естетика та філософія мистецтва

УДК 111.852:2-526.62

Вікторія Головей

Естетичний вимір сакрального світовідношення

Концептуалізується категоріальний статус сакрального в естетичному дискурсі. Обґрунтовано ідея генетичної спорідненості сакрального та естетичного як наріжних аспектів людського духу, що виявляється в людській творчості як безкінечне прагнення чуттєво-образної артикуляції граничного смислу буття. Висвітлено співвідношення категорії «сакральне» з естетичними категоріями «прекрасне», «екстатичне», «трагічне», «піднесене». З'ясовано структурно-функціональний зв'язок сакрального й естетичного на онтологічному та феноменальному рівнях. Зроблено висновок про те, що на феноменологічному рівні поняття «естетичне» означає безмежні виражальні потенції сакрального, усі різновиди чуттєвого сприйняття й переживання різноманітних форм його маніфестації; в онтологічному аспекті естетичне опосередковує трансцендентний та іманентний виміри сакрального.

Ключові слова: сакральне, естетичне, прекрасне, піднесене, трагічне, мистецтво, символічне, трансцендентне.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сакральне традиційно відігравало роль своєрідного епіцентру культурного розвитку, у якому генерувалися смисли, норми й цінності, формувалися світоглядні засади – способи взаємодії із природним середовищем та орієнтації людини в соціальному просторі, символічні форми співвіднесення з абсолютним виміром життя, критерії розрізнення реального й нереального, істинного та хибного, добра й зла, прекрасного та потворного. Тому правомірно його розглядати і як засадничу категорію гуманітарного дискурсу, і як важливий соціокультурний феномен, який має істотний вплив на розвиток людини й суспільства. Осмислення проблеми сакрального в естетичному процесі, вивчення її теоретико-методологічного базису сприятиме більш успішному аналізу соціокультурних і художніх процесів, які відбуваються в сучасному житті людства. Отже, актуальність та доцільність дослідження обумовлені потребою переосмислення проблематики взаємозв'язку сакрального й естетичного та концептуалізації категоріального статусу сакрального у філософсько-естетичному дискурсі.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Окремі аспекти взаємодії сакрального та естетичного досліджували С. Авсрінцев, В. Бичков, А. Гуревич, У. Еко, П. Флоренський; серед українських науковців – С. Безклубенко, В. Личковах, В. Шелюто. Водночас у сучасному філософсько-естетичному дискурсі проблематичним залишається питання категоріального статусу сакрального. Українські дослідники С. Д. Безклубенко й В. М. Шелюто пропонують віднести поняття «сакральне» до фундаментальних категорій сучасної естетики. Зокрема, В. М. Шелюто стверджує, що «категорія сакрального є найголовнішою в естетиці» [11, с. 268]. Вважаємо, що проблематика сакрального настільки універсальна й багатоаспектна, що перетинає різні дискурсивні поля, а тому поняття «сакральне» належить до т. зв. «діагональних» понять гуманітарних наук у цілому й може розглядатись у якості категоріального складника кожної з них (філософської антропології, філософії культури, соціології, релігієзнавства, культурології, етики, естетики тощо).

У такому розумінні доцільно виділяти естетичну грань сакрального, адже сам акт сакралізації, творення священних символів як ціннісно-осмислювальна активність людської свідомості обов'язково містить у собі естетичний компонент, що проявляється в поєднанні духовної насолоди з гострим чуттєво-емоційним переживанням священної реальності. Водночас видається плідною думка В. М. Шелюто,

що «саме естетичний аспект проблеми сакрального несе в собі обумовлені раціональні складові, які можуть бути розглянуті в плані дискурсу» [11, с. 268].

Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес до соціокультурних аспектів сакрального, до історії взаємодії релігії й мистецтва та водночас виявляє недостатність філософських досліджень естетичного виміру сакрального світовідношення.

Мета статті – аналіз філософського осмислення зв'язку сакрального й естетичного в європейському філософському дискурсі.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: експлікувати категорію «сакральне» як засадничий феномен культури в цілому та естетичного процесу зокрема; проаналізувати ключові етапи філософської концептуалізації співвідношення сакрального й естетичного; обґрунтувати зв'язок категорії «сакральне» з естетичними категоріями «прекрасне», «екстатичне», «трагічне», «піднесене».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Зв'язок сакрального й естетичного чи не вперше акцентований у філософії культури В. Віндельбанда, який наголошував на тому, що естетичний спосіб пізнання й творчості – важлива умова досягнення тих засад, на яких ґрунтуються великі області культури (наука, мораль, право, мистецтво, релігія). Водночас філософ зазначав, що священне не слід ототожнювати з істинним, добрим і прекрасним [1, с. 320]. Продовжуючи кантіанську традицію, Віндельбанд пов'язував святість із трансцендентними засадами нормативності, визначаючи її через сукупність норм, що панують у логічному, етичному та естетичному житті: «Святе – це нормативне усвідомлення істинного, доброго й прекрасного, пережите як трансцендентна дійсність» [1, с. 326]. На його думку, у трансцендентній свідомості вищі цінності емпіричного життя – знання, мораль, мистецтво – розглядаються як живі діяння божественного в людині та набувають більш високого й глибокого значення. Тому всі дії людини, у яких вона виражає свій зв'язок із сакральним, починаючи з молитви та завершуючи найважливішими культовими обрядами, відбуваються таким чином, щоб їхній чуттєвій формі надавалося трансцендентне значення: вони мають символічний або, залежно від форми уявлення, принаймні, напівсимволічний характер і набувають, завдяки цьому, естетичного значення [1, с. 339]. Емоційний заряд переживання сакрального дає потужну духовну енергію, відповідаючи екзистенціальній потребі протистояти кончності індивідуального буття.

Естетичний аспект священного особливо виділяється і Р. Отто, який зазначає: на іманентному рівні якість священного як «цілковито іншого» живе в нас на рівні почуття, до того ж «почуття, що б'є через край» [7, с. 49]. Це свідчить не тільки про універсальний характер, а й про інтегративне значення естетичного начала в становленні, розвитку й трансляції духовних станів людини. Надиhaючись ідеями І. Канта та Я. Фріза, Отто основну увагу звертає феноменологічний аналіз специфіки релігійних почуттів. Як відомо, порівняно з Кантом, Я. Фріз визнавав за філософською естетикою більше значення для філософії культури й релігії, обґрунтовуючи «естетичний раціоналізм». У дослідженнях, що передують «Священному», Отто перекладає поняття *Ahnung* (у пер. з нім. – *передчуття, осягнення*), уведені Я. Фрізом для означення особливого роду почуття, яке свідчить про об'єктивну реальність явищ. Якщо Фріз відносив це поняття до осягнення естетичної цінності, то Отто поширив його на сферу релігійних переживань: у таких почуттях людина переживає свою зустріч із «нюмінозним», відчуваючи водночас страх і трепет (момент *tremendum*) та найвищий захват (момент *fascinans*). Характерно, що Р. Отто постійно звертається до аналогій між релігійною й естетичною сферами [7, с. 15–16, 110–111, 114–122]. Цей зв'язок, за Отто, обумовлений структурною багатомірністю священного, яке включає в себе як раціональні, так і ірраціональні чуттєві, інтуїтивні моменти.

Естетичний модус священного виявляється і в його невичерпному виражальному потенціалі. Саме тому конкретні чуттєві форми виявлення священного завжди естетично відзначені як унікальні, особливі, вражальні. Р. Отто охарактеризував найважливіші ознаки духовно-чуттєвого сприйняття сакрального як піднесеність, зачарування й потрясіння таїною, що викликає захват і трепет («*misterium fascinans*» та «*misterium tremendum*»), із приголомшливою силою збуджуючи й переповнюючи нашу душу [7, с. 22]. Ці ознаки можна виявити в будь-яких релігіях, оскільки вони і є тим способом, яким людина завжди зустрічає прояви свого граничного інтересу. У цьому причина естетичної принади й чарівності того, у чому проявляється священне. Унікальні властивості ієрофаній можуть бути охарактеризовані за допомогою певних естетичних категорій, таких як піднесене, величне, досконале, абсолютно прекрасне, потворне тощо.

Традиція філософського осмислення зв'язку прекрасного й священного бере свій початок із текстів Платона. Попередньо зазначимо, що прекрасне, як і священне, разом із добрим та справедливим Платон відносить до найвищого виміру – «буття самого по собі» (Федон, 75 d) [8, с. 30]. У діалозі «Федр» краса осмислюється не тільки як найважливіший атрибут сакрального виміру, але і як з'єднувальна ланка між світом божественних ідей – справжнім буттям та світом земним, у якому панують забуття й видимість: «Сяючу красу можна було побачити тоді, коли ми разом із щасливою учотою споглядали блаженне видовище, дехто – слідуючи за Зевсом, а інші – за кимось іншим із богів, і долучалися до таїнств, які можна насправді назвати найбільш блаженними і які ми здійснювали, коли були ще непорочними і не знали зла, що очікувало на нас у наступному» (Федр, 250 c) [8, с. 159]. Для адекватного розуміння міркувань Платона важливо зазначити, що розмова про прекрасне розгортається в контексті основоположного питання про ставлення людини до буття як такого й водночас – висвітлення метафізичної природи любові (Еросу).

Отже, у царстві божественних сутностей «краса сяяла посеред усього, що там було» (Федр, 250 d) [8, с. 159]. Проте більшість утілених душ, перебуваючи в земному вимірі, у світі видимостей, «на горі собі забули все священне, що його бачили раніше» (Федр, 250 a) [8, с. 159]. Однак у людській душі вкорінена пам'ять про справжнє буття й туга за ним. Ця пам'ять і ця туга, цей зв'язок, а отже онтологічна вкоріненість, не привносяться ззовні, а є найсокровеннішим людським надбанням, доволі крихким і вразливим, яке легко спотворюється, виснажується й тому його потрібно відживлювати знову та знову.

Відроджувати й підживлювати цей зв'язок із священним виміром може тільки те, що у світі безпосередньої видимості пробуджує спомин про справжнє буття. Згідно з Платоном – це *прекрасне*. У сутнісній ієрархії уявних явищ-фантомів, крізь які пробивається сяйво буття, «тільки одній красі судилося бути найбільш зримою і привабливою» (Федр, 250 c) [8, с. 159]. Будучи найпривабливішим, прекрасне повертає людину до самого буття. Людська душа, коли перебувала в божественному світі (тобто до втілення), уже споглядала справжнє буття (249 c) [8, с. 158]. Саме це споглядання, за Платоном, і визначає природу людини. Погляд, звернений до буття, є її сутнісною ознакою.

Водночас прекрасному притаманна певна парадоксальність, адже краса, проявляючись у чуттєвому, приваблює до надчуттєвого. Вступаючи в безпосередню видимість, чуттєвість, чаруючи й приваблюючи, вона підносить душу до надчуттєвого, вириває нас зі стану забуття та приводить до стану найвищого захвату, несамовитості, викликаного пригадуванням справжнього буття. Цим відкривається шлях до досконалості. Однак Платон застерігає, що цей шлях відкритий тільки обраним, посвяченим у містеріальні таїнства, тим, хто стоїть подалі від людської марноти й звернений до божественного (Федр, 249 d) [8, с. 158]. Споглядання краси окрилює душу: «коли будь-хто споглядає поцейбічну красу, пригадуючи при цьому красу істинну, він окрилюється, а окрилившись, прагне злетіти» (Федр, 249 e) [8, с. 158], він прагне звідси – туди, до краси самої по собі (Федр, 251 c) [8, с. 160]. Отже, за Платоном, абсолютна краса – атрибут священного, а відносна викликає захват і потяг до священного. Прекрасне підносить душу над чуттєвим та повертає до істини буття. Ця піднесеність, цей захват красою божественного світу, і є Ерос як захопленість буттям. Саме він надихає творчість філософів та поетів, спонукає до шаленства закоханих як до священної (Федр, 252 e) [8, с. 161]. З усього сказаного стає зрозумілим, що сутність прекрасного полягає в тому, що воно дає можливість віднайти й зберегти погляд, звернений до буття, той, який пробуджує пам'ять про священне.

Якщо в первісних і стародавніх формах релігійних вірувань священне могло сприйматися як відразливе, страхітливе й навіть потворне, то з елімінацією його негативних конотацій унаслідок подолання амбівалентності та закріплення за ним статусу найвищої позитивної цінності в розвинених формах релігійного досвіду естетичне сприйняття священного часто виявляється як споглядання осяйного, світлодайного, безмежного, величного та прекрасного, що викликає почуття найвищого духовного й фізичного блаженства. Опис подібних душевних станів є в містичних одкровеннях Франциска Асизького, Мейстера Екхарта, Анжели з Фолінйо, Терези Авільської, Володимира Соловйова та ін.). Тут маємо не задоволення, а *насолоду* – у тому смислі, у якому підхопив це *солодке* слово Ролан Барт.

У сприйнятті священного естетичне досить часто набуває форми екстатичного з його конотаціями безкінечності, безмежності, величчя й надмірності. Коли «почуття» – це екстаз, коли виходиш за власні межі, себе позбуваєшся. Це відринення себе, готовність до первісних жаків і мук. Це вже

зовсім близько до того, що Ніцше означив як діонісійський екстаз або трагічне сп'яніння [6, с. 61–62, 70]. Сп'яніння, за Ніцше, – основоположний естетичний стан, пов'язаний із діонісійським началом, який є «необхідним для того, щоб існувало мистецтво» [9, с. 99, 101–103]. Як зрозуміти це положення? Філософ розглядає сп'яніння як почуття зростання *сили* та *повноти*, як здатність піднятися над собою й відчувати особливу яскравість, багатство та відкритість суцього. Цей стан призводить до взаємопроникнення й взаємопідсилення всіх здібностей творчості та споглядання. Для художнього натхнення однаково важливі стани релігійного екстазу й статевого збудження, які Ніцше вважає найдавнішими та первинними формами сп'яніння як «два найглибших почуття, вповні узгоджені майже дивовижним чином» [5, с. 433–434]. Найважливіше є те, що в переживанні священного досягається не лише сублимація всіх почуттів, завдяки досвіду священного стає досяжним основоположний стан людського буття, у якому людина приходиться до повноти власної сутності.

Зв'язок зі смертю, жертвопринесенням виявляє трагічний аспект священного (згадаймо «трагос» – передсмертний зойк жертвовної тварини). Давньогрецька трагедія, яка бере свій початок від діонісійського ритуалу, від міфу, ще не позбавленого повнокровності раціоналістичною критикою, виражає космічну силу й невблаганність священного, а водночас репрезентує живий зв'язок із божественним, що глибоко переживався людиною в сакральному досвіді ентузіастичних, пафосних почуттів. Естетична сутність трагедії зумовлена тим, що в ній досягалися сублимація та максимальне напруження почуттів, пов'язаних із найважливішими екзистенціальними моментами людського буття, з особливою виразністю розкривалася внутрішня діалектика катарсису й пафосу, життєствердження та смерті, захвату й страждання, екстазу та просвітлення, страху й надії. За В'ячеславом Івановим, грецька трагедія виражала максимально можливу повноту сакрального досвіду; «зв'язок, здійснюваний нею між прихожанами та їхнім Божеством, вирізнявся не тільки чуттєвою животрепетною переконливістю, безумовністю, а й споглядальною чистотою, був разом і тілесним, і містичним» [3, с. 21].

На нашу думку, найбільш адекватно естетичний модус священного характеризує категорія «піднесене». Почуття піднесеного було важливим компонентом переживання священного з архаїчних часів. У міру зростання питомої ваги духовного складника культури зв'язок із піднесеним зміцнюється й стає постійним, зберігаючи домінуюче значення у вищих формах релігійного почуття. Цей зв'язок має не асоціативний, епізодичний, а сокровений сутнісний характер. Р. Отто пише про «сокровенну спорідненість нумінозного та піднесеного» [7, с. 111] та навіть вважає, що почуття піднесеного було першоосною генези священного: «Внутрішній зв'язок священного з піднесеним є чимось більшим, ніж просто асоціація почуттів, це він був, скоріше, історичною формою пробудження й першопочтовком до появи священного. Тривалий внутрішній зв'язок між ними в усіх вищих релігіях указує на те, що піднесене є справжньою “схемою” самого священного» [7, с. 86]. Поняття «схема» Р. Отто вживає в значенні, близькому до того, яке воно мало в давньогрецькій мові (*schema* в пер. с гр. – *форма, вид, образ*), на що вказує наступне роз'яснення: «Справжня схематизація відрізняється від простого випадкового зв'язку тим, що в подальшому розвитку релігійного почуття істини вона не розпадається й не зникає, але стає все більш міцною та виразною» [7, с. 86]. Схема – ніби метаікона, де всі явища космосу, історії, культури сходяться у вищій єдності. Піднесене, за Отто, було і є важливим стимулом для пробудження нумінозного почуття внаслідок його відповідності священному. «Можливо навіть, що саме релігійне почуття розкрилося скоріше як почуття піднесеного, яке воно пробудило й вивільнило – вивільнило не із себе самого, але із духу і його апріорних удатностей» [7, с. 84].

У розумінні, близькому до естетичного, поняття «піднесене» з'являється в грецькій античності у зв'язку з поняттям ентузіазму (божественного натхнення, піднесення, приписуваного віщунам, пророкам, поетам). Основні характеристики піднесеного, розроблені риторикою, поетикою, а потім і естетикою від Псевдо-Лонгіна до Буало, Канта й Гегеля, – «неспівмірність нашій уяві», «перевершення будь-якого масштабу наших почуттів», «нескінченне», «могутнє», «надлюдське» – співзвучні з характеристиками священної сили, яка насправді перевершує людські можливості, але в якій людське знаходить своє звершення у своєму найвищому призначенні, свою *ентелехію*.

Кант приділяє особливу увагу категорії «піднесене», надаючи їй перевагу відносно категорії «прекрасне». Як відомо, за Кантом, піднесене має подвійний вплив на людину: пригнічує її як фізичну істоту й водночас підносить як істоту духовну. Сприйняття піднесеного пов'язане з особливим

хвилюванням і потрясінням. Зустріч із тим, що є «надмірним для уяви», вимагає «розширення уяви для приведення її відповідно до того, що є безмежним, а саме з ідеєю абсолютного цілого» [4, с. 130]. На його думку, претендувати на честь репрезентації піднесеного можуть лише ті бурхливі душевні рухи, які впливають на усвідомлення людиною своєї сили й рішучості в прагненні до надчуттєвого як чистої інтелектуальної доцільності [4, с. 144–145]. Кант неодноразово зазначає, що піднесене пов'язане з нескінченним і підносить до надчуттєвого [4, с. 191–192, 200, 202, 203–204, 208]. Він пов'язує піднесене з тими явищами, споглядання яких привносить у розум ідею безкінечності, абсолютного цілого та зрештою, – із надчуттєвим субстратом, який є основою і природи, і людського мислення та своєю величчю перевищує будь-який масштаб почуттів. Більше того, філософ вважає, що естетичне судження піднесеного породжує саму ідею надчуттєвого [4, с. 203–204].

Піднесене, за Кантом, викликає не задоволення, а шанування й повагу [4, с. 183], мобілізує наші сили [4, с. 200], спонукає людину усвідомити своє вище призначення [4, с. 194], хвилює та приголомшує [4, с. 194]. Отож, ті основні ознаки, якими Кант наділяє піднесене, дуже близькі до ознак, якими більшість дослідників характеризує сакральне. Почуття піднесеного ґрунтується на певній негативності, визнанні принципової неадекватності вираження, тобто призводить до усвідомлення трансцендентальності ідей, які репрезентує об'єкт естетичного сприйняття. У «Критиці здатності судження» піднесене характеризується як «надто надмірне для будь-якого зображення (репрезентації)» [4, с. 190], як «безформне». Важливо підкреслити, що Кант розуміє останнє поняття специфічно: безформність предмета естетичного судження не означає, що він не має форми взагалі, але тільки те, що його форма є безмежною. Цим, на нашу думку, пояснюється дещо парадоксальний, на перший погляд, приклад, коли Кант як парадигму піднесеного судження вказує на старозаповітну заборону зображень божественного й поклоніння їм. У цьому контексті слід згадати трактування піднесеного у «Філософії мистецтва» Шеллінга як нескінченного у скінченому; на думку філософа, абсолютна безформність як «вища абсолютна форма, у якій нескінченне виражається у скінченому», сприймається як піднесене [10, с. 167].

Гегель трактує піднесене як прояв абсолютного, нескінченного, або божественного, яке неможливо цілком адекватно виразити в будь-яких чуттєвих формах. Сутність піднесеного, за Гегелем, полягає в суперечності між скінченим і нескінченим. На його думку, «у піднесеному ми споглядаємо абсолютне, що розуміється як творча сила усіх речей, у яких ми знаходимо його об'явлення і вияв» [2, с. 73]. Піднесене в мистецтві проявляється в абсолютному прагненні мистецтва до вираження божественної субстанції, але оскільки вона значно перевершує будь-які форми зовнішнього вираження, то саме це перевершення ідеї над образом і має стати предметом вираження. Таке «мистецтво піднесеного» Гегель називає «святим мистецтвом як таким, ... оскільки воно вшановує лише одного Бога» [2, с. 73]. Особлива роль піднесеного полягає в тому, що воно «підносить абсолютне вище всякого безпосереднього існування і цим здійснює абстрактну свободу, що становить принаймні основу духовного» [2, с. 72], а отже й людського. «Людське» людини як духовної істоти полягає в надлюдському. Можна також сказати, що піднесене трансцендує людське до рівня надлюдського. У новітній культурі й, зокрема, у мистецтві ми все рідше натрапляємо на прояви піднесеного (утім, як і прекрасного та трагічного), що є своєрідним симптомом ослаблення сакрального виміру.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Сакральний аспект, як наріжний аспект людського духу, генетично споріднений з естетичним. Естетичний модус сакрального виявляється в його невичерпному виражальному потенціалі. Символічна природа естетичного вираження уможливує репрезентацію сакрального в різноманітних формах культури (мові, міфі, релігії, мистецтві) як утілення ідеального в реальному, трансцендентного в іманентному. Естетичні властивості сакральних символів можуть бути охарактеризовані за допомогою таких категорій як «піднесене», «величне», «досконале», «прекрасне», «потворне» тощо. Простежено певну еволюцію в естетичному сприйнятті сакрального: якщо в первісних і стародавніх формах релігійних вірувань священне могло сприйматися як страхітливе й навіть потворне, то з поступовою елімінацією його негативних конотацій естетичний компонент у сприйнятті священного найчастіше виявляється в спогляданні світлодайного, піднесеного та прекрасного. У переживанні сакрального естетичне часто набуває форми екстатичного. Екстраординарні й водночас фундаментальні екзистенційні стани (сп'яніння, екзальтація, пароксизм, екстаз), здійснюючи катарсичний вплив на людину, перетворювали найсильніші афективні почуття в просвітлення й блаженство. У трагічному переживанні сакрального досягалися сублимація та

максимальне напруження почуттів, пов'язаних із найважливішими екзистенціальними моментами людського буття, розкривалася діалектика катарсису й пафосу, життєствердження та смерті, захвату й страждання, страху і надії. Найбільш адекватно естетичний модус священного характеризує категорія «піднесене» з її конотаціями безкінечності, безмежності, величі. Почуття піднесеного – важливий компонент переживання священного з архаїчних часів, який зберігає домінуюче значення у вищих проявах людської почуттєвості. Дослідження естетичного виміру сакрального світовідношення відкриває перспективні можливості для подальшого поглиблення теоретичного аналізу духовних засад естетичного процесу.

Джерела та література

1. Виндельбанд В. Прелюдии / В. Виндельбанд ; [пер. с нем. М. И. Левина] // *Философия культуры : избранное* / РАН. ИНИОН. Лаб. теории и истории культуры. – М. : ИНИОН, 1994. – С. 20–350. – (Лики культуры).
2. Гегель Г.-В.-Ф. Эстетика : в 4-х т. – Т. 2. / Г.-В.-Ф. Гегель ; [пер. с нем. Б. Г. Столпнер]. – М. : Искусство, 1969. – 328 с.
3. Иванов Вяч. Дионис и прадионисийство / Вячеслав Иванов. – СПб. : Алетейа, 1994. – 344 с.
4. Кант И. Критика способности суждения / Иммануил Кант ; [пер. с нем. Н. М. Соколов]. – СПб. : Наука, 1995. – 512 с. – (Сер. «Слово о сущем»).
5. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Ф. Ницше ; [пер. с нем. Е. Герцк]. – М. : Культурная Революция, 2005. – 880 с.
6. Ницше Ф. Рождение трагедии, или эллинство и пессимизм / Фридрих Ницше ; [пер. с нем. Г. А. Рачинский ; ред. и авт. примеч. К. А. Свасьян] // *Собрание сочинений 6 в 2-х т. – Т. 1* / Фридрих Ницше. – М. : Мысль, 1990. – С. 47–157.
7. Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его соотношении с рациональным / Рудольф Отто ; [пер. с нем.]. – СПб. : АНО «Изд-во С.-Петерб. ун-та», 2008. – 272 с. – (Сер. «Профессорская библиотека»).
8. Платон. Федон, Пир, Федр, Парменид / Платон ; [пер. с древнегреч.]. – М. : Мысль, 1999. – 528 с. – (Сер. «Классическая философская мысль»).
9. Подорога В. Феноменология тела / Валерий Подорога. – М. : Ad Marginem, 1995. – 341 с.
10. Шеллинг Ф. Философия искусства / Фридрих Шеллинг ; [пер. с нем. П. С. Попов]. – М. : Мысль, 1966. – 496 с.
11. Шелото В. М. Естезис сакрального / В. М. Шелото. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 276 с.

Головей Виктория. *Эстетическое измерение сакрального мироотношения. Концептуализируется категориальный статус сакрального в эстетическом дискурсе.* Обосновывается идея генетического родства сакрального и эстетического как краеугольных аспектов человеческого духа, проявляющегося в творчестве человека как бесконечное стремление чувственно-образной артикуляции предельного смысла бытия. Эстетический модус сакрального выявляется в его неисчерпаемом выразительном потенциале. Символическая природа эстетического выражения делает возможной репрезентацию сакрального в различных формах культуры (языке, мифе, религии, искусстве) как воплощение идеального в реальном, трансцендентного в имманентном. Освещается соотношение категории «сакральное» с эстетическими категориями «прекрасное», «экстатическое», «трагическое», «возвышенное». Прослежена эволюция в эстетическом восприятии сакрального: если в первобытных и древних формах религиозных верований священное могло восприниматься как ужасное и даже уродливое, то с постепенной элиминацией его негативных коннотаций эстетический компонент в восприятии священного выявляется в созерцании волнующего, возвышенного и прекрасного. В переживании сакрального эстетическое часто приобретает форму экстатического. Экстраординарные и одновременно фундаментальные экзистенциальные состояния (опьянение, экзальтация, пароксизм, экстаз), осуществляя катарсическое влияние на человека, превращали сильные аффективные чувства в просветление и блаженство. В трагическом переживании сакрального достигалась сублимация и максимальное напряжение чувств, связанных с важнейшими экзистенциальными моментами человеческого бытия, раскрывалась диалектика катарсиса и пафоса, жизнеутверждения и смерти, блаженства и страдания, страха и надежды. Наиболее адекватно эстетический модус священного характеризует категория «возвышенное» с ее коннотациями бесконечности, безграничности, величия. Выясняется структурно-функциональная связь сакрального и эстетического на онтологическом и феноменальном уровнях. Сделан вывод о том, что на феноменологическом уровне понятие «эстетическое» обозначает безграничные выразительные потенции сакрального, все равновидности чувственного восприятия и переживания различных форм его манифестации; в онтологическом аспекте эстетическое опосредует трансцендентное и имманентное измерения сакрального.

Ключевые слова: сакральное, эстетическое, прекрасное, возвышенное, трагическое, искусство, символическое, трансцендентное.

Victoria Golovey. The Aesthetic Dimension of Sacred Worldview. The categorical status of the sacred in aesthetic discourse has been conceptualized. The idea of the genetic relationship between the sacred and the aesthetic as the cornerstones of the human spirit has been substantiated, manifested in the works of man as an infinite desire sensually shaped articulation of the ultimate meaning of life. Aesthetic mode of sacred revealed in his inexhaustible expressive potential. The symbolic nature of aesthetic expression makes possible the representation of the sacred in the various forms of culture (language, myth, religion, art) as the embodiment of the ideal in the real, transcendent in the immanent. Highlights the value category of «sacred» aesthetic categories «beautiful», «ecstatic», «tragic», «sublime». The evolution in the aesthetic perception of the sacred: if the primitive and ancient forms of the sacred religious beliefs could be seen as a terrible and even ugly, then with the gradual elimination of its negative connotations aesthetic component in the perception of the sacred revealed in contemplation exciting, sublime and beautiful. In the experience of the sacred aesthetic often takes the form of the ecstatic. Extraordinary and at the same time the fundamental existential condition (grogginess, paroxysm, exaltation, ecstasy), effecting a cathartic effect on humans, strong affective feelings converted into enlightenment and bliss. In the tragic experience of the sacred achieved sublimation and maximum voltage feelings associated with major existential moments of human existence was revealed dialectic catharsis and pathos, affirmation of life and death, happiness and suffering, fear and hop . Most adequately characterizes the aesthetic mode of sacred category of «sublime» with its connotations of infinity, immensity, greatness. It turns out structural and functional relationship of the sacred and the aesthetic on the ontological and phenomenal levels. It's concluded that at the phenomenological level, the notion of «aesthetic» refers limitless expressive potency sacred, all kinds of sensory perception and experience of various forms of its manifestation; ontological aspect mediates aesthetic transcendence and immanence of the sacred measurement .

Key words: sacred, aesthetic, beautiful, sublime, tragic, art, symbolic, transcendental.

Стаття надійшла до редколегії
20.03.2014 р.

УДК 130.2:75.03(477)

Наталія Дем'янова

«Етніка» в сучасному живописі: на прикладі українського та сибірського мистецтва

У межах публікації коротко схарактеризовано сучасні художні спрямування, що містять етнічну основу.

Ключові слова: етноживопис, неоархаїка, неоміфологізм, неовізантизм, неопримітив, неонаїв, неофольклоризм, необароко, етноархаїка, етнофутуризм, етномодерн, етноавангард, етностиль, етноарт, археоарт, археоархаїка, археоавангард, українське образотворче мистецтво, сибірське образотворче мистецтво.

Постановка наукової проблеми та її значення. ХХ та початок ХХІ ст. характеризуються небувалими процесами активізації етнокультури, своєрідного «етноренесансу» та художньої «археології» у світовому масштабі на фоні тотальної глобалізації. Яскраве вираження ця тенденція отримала і в мистецтві, що, за словами В. Щербаківського, є найшляхетнішим і найнезалежнішим проявом української народної душі [8].

Оскільки в різновекторному світі образотворчого мистецтва все чіткіше звучить голос «етно», то настав час підсумувати та об'єднати всі стилі, напрями та течії, що репрезентують цю ідею, за спільними характеристиками. Сучасні українські художники, шукаючи власних креативних шляхів розвитку й одночасно використовуючи багатий мистецький арсенал із досвіду минулих епох, створили сприятливі умови для унікального синтезу різночасових традицій. Отже, починаючи від часів модерну та авангарду й закінчуючи сьогодні, ми є свідками виникнення та еволюції різномірних проявів симбіозу «ретро» й «нео», індивідуальних трансформацій та інтерпретацій, які дрейфують від одного стилістичного спрямування до іншого, однак мають спільну мету – збереження етнокультурної ідентичності українського мистецтва.

© Дем'янова Н., 2014